

Autor: Dominika Żukowska

O publikacji Instytutu Papieża Jana Pawła II, Program wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II, Warszawa 2010

Teoretyczna wiedza na temat aksjologii powinna znaleźć swoje uzupełnienie w postaci skonstruowania programu, który byłby odzwierciedleniem potrzeb i zadań formacyjnych i wychowawczych.

Szczególne miejsce w tej tematyce należałoby poświęcić wydanej przez Instytut Papieża Jana Pawła II pozycji książkowej. Jest to *Program wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II* autorstwa ks. dr. Zdzisława Struzika, wykładowcy w Katedrze Historii Małżeństwa i Rodziny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Jan Paweł II wychowawca

Zadania wychowawcze wypływają z potrzeby takiego przekształcania człowieka i środowiska, w jakim żyje, aby najpełniej służyło ono dobru ogólnemu. Zadania wychowawcze mogą być stawiane z myślą o dokonaniu zmiany w strukturze wiedzy oraz zmiany systemu postaw wychowanka¹.

Idealną sytuacją jest osiągnięcie takiego rezultatu, w którym poprzez relację i spotkanie kształtują się autentyczne, oparte na wzajemnej więzi przyjaźni stosunki między dorosłymi a dorastającymi. Wychowanie nie jest więc narzucaniem gotowego, cudzego systemu wartości. Zakładałoby to bowiem taką koncepcję człowieka, w której nikt nie liczy się z jego wolnością. A tylko, dodajmy, wolny wybór sposobów zachowania i postępowania jest właściwym i trwałym kierunkiem wychowawczym.

Jeżeli na którejś z płaszczyzn wychowania zdeformuje się relację spotkania, to zdeformowane zostanie całe wychowanie. (...) *Wśród zadań pedagogicznych najważniejsze jest to, że*

¹ K. KONARZEWSKI, *Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych*, Warszawa 1987, s. 190n.

*wartość jako trwanie relacji nie znajduje się poza człowiekiem, w świecie wzorów lub zobiektywizowanych konstrukcji myślowych. Wiąże osoby tu i teraz*².

Jan Paweł II – doskonały wychowawca dzieci, młodzieży i dorosłych, swoją koncepcję wychowawczą w całości oparł o personalizm, a więc taką wizję człowieka, w której cielesność i duchowość, transcendencja i materializm, wolność człowieka, miłość, dążenie do prawdy odkrywane i ujmowane są zawsze w kontekście relacji Bóg – człowiek.

*W wychowaniu bowiem – mówi papież – chodzi o to, ażeby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem – o to, ażeby coraz bardziej „był”, a nie tylko więcej „miał”*³. Wychowanie jest więc zadziwiającym procesem, który nieodłącznie wiąże się z rozpoznawaniem i kierowaniem się w codziennym życiu wartościami. Etyka chrześcijańska uczy, że człowiek powinien swemu postępowaniu nadać wartości obiektywnego dobra. *Człowiek bowiem przeżywa różne wartości, ale realizuje swymi czynami dobro*⁴. Człowiek w sposób naturalny ma świadomość tego dobra i urzeczywistnia je, przeżywa jako wartość.

Pięć podstawowych wartości, jakie wyróżnia Jan Paweł II, to: prawda, miłość, wolność, sprawiedliwość, piękno. Wartości muszą zostać rozpoznane w kontekście całej psychofizycznej sfery człowieka. I tak również rozpoznaje je Jan Paweł II, mówiąc o wartościach przeżyć duchowych, wartościach estetycznych, utylitarnych, moralnych, czynów zewnętrznych, fizycznych czy wartościach materialnych. Wartości występują zawsze w pewnej hierarchii ułożonej w zależności od tego, które z nich bardziej przybliżają ku obiektywnemu dobru⁵. Wszystkie one są wartościami ważnymi, ponieważ wspólnie budują wychowawczą strukturę człowieka.

Rozróżnienie wartości

W książce *Program wychowawczy oparty na wartościach* znajdują Państwo omówienie 105 wartości. Nosicielem wartości, jak zauważamy, mogą być przedmioty indywidualne, żywe lub martwe, osobowe lub nieosobowe, wytworzone przez człowieka, przez naturę, nawet przez konkretne wydarzenia. W *Programie* znajdziemy więc opis wartości życia, wartości relacji z rodzicami, wartości kontaktów z przyrodą nieożywioną, wartości kultury, wartości utworu literackiego czy heroicznych czynów bohaterów wojennych.

² M. GOGACZ, *Podstawy wychowania*, Niepokalanów 1993, s. 55.

³ JAN PAWEŁ II, *W imię przyszłości kultury*, Przemówienie w UNESCO, Paryż, 2.06.1980, w: *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, red. M. Radwan, T. Gorzkula, K. Cywińska, Rzym 1986, s. 71.

⁴ K. WOJTYŁA, *Aby Chrystus się nami posługiwał*, Lublin 1975, s. 160.

⁵ Por., tamże, s. 161.

Książka jest doskonałym zobrazowaniem, jak mówić do dzieci i młodzieży zarówno o wartościach oczywistych i przez nikogo niepodważanych, a także jak odnajdywać wartości ważne dla danego konkretnego środowiska, przykładowo patrona szkoły.

Samowychowanie, relacyjność i środowisko wychowujące

W strukturze *Programu wychowawczego* bardzo ważny jest prezentowany tu podział na trzy płaszczyzny relacyjności człowieka: ja – wobec społeczności, ja – wobec drugiego człowieka, ja – wobec samego siebie. Podział ten pokazuje zmianę sposobu przedstawienia i mówienia o tej samej wartości w różnym kontekście: czy to zwrócenia uwagi wychowanka na jego relacje z grupą – społecznością, czy też przygotowanie go, ukierunkowanie na potrzebę autoformacji.

Podmiotem *Programu wychowawczego* w sensie ogólnym jest nie tylko uczeń czy wychowanek, ale człowiek jako taki, jako wartość, dlatego że wychowanie zawsze ma swój początek, ale nie ma swojego momentu końcowego. Procesu wychowawczego nie zamyka ani zakończenie nauki, ani wejście w wiek dojrzałości. Proces wychowania wymaga nieustannego samowychowania i samokształcenia w każdym momencie życia.

Wychowanie, jak zostało to już powiedziane, posiada charakter relacyjny. Jest spotkaniem wychowawcy i wychowywanego. W procesie formacyjnym zwykle następuje jednak taki moment, kiedy wychowanek krytycznie, a zarazem twórczo ocenia swój własny rozwój, swoje postawy, cechy charakteru. Na pewnym etapie człowiek musi przejąć odpowiedzialność za swój rozwój. Wydaje się, że procesy wychowawcze realizowane przez różne środowiska powinny w perspektywie doprowadzić wychowanka do takiego poziomu, że będzie on w stanie realizować dalsze wychowywanie sam. Kierunek każdego wychowywania powinien więc zmierzać do pewnej dojrzałości psychofizycznej, dzięki której samemu będzie można decydować o swoim rozwoju i nim kierować. Na pewnym etapie dorastania wychowanie w rodzinie i szkole jest niezastąpione. Ich celem powinno być jednak dostarczenie narzędzi, z których będzie korzystało się w procesie samowychowania. *W dziele wychowania niektóre przekonania okazują się szczególnie konieczne i płodne. Przede wszystkim przekonanie o tym, że prawdziwą i skuteczną formację można zapewnić tylko wtedy, gdy każdy podejmie i będzie rozwijał odpowiedzialność za własną formację. Odpowiedzialność ta przybiera zasadniczo postać samowychowania*⁶.

⁶ JAN PAWEŁ II, *Adhortacja Christifideles laici*, s. 63.

W definicji samowychowania Jan Paweł II wyróżnia szczególnie wartości: człowieka, chrześcijanina, świętości oraz własne talenty i zdolności. Zadaniem tej ostatniej jest rozwijać talenty otrzymane od Stwórcy i tak je realizować, aby pomagały w realizowaniu powołania do świętości⁷. Skutkiem wychowania będzie również świadomość, że człowiek, mając naturalne pragnienie do życia we wspólnocie, społeczeństwie, poprzez samowychowanie bierze paradoksalnie odpowiedzialność za innych. Normą, która pozwala na sformułowanie własnych zasad wychowawczych są wartości: godności, dobra, prawdy i odpowiedzialności. Zanim jednak samemu zacznie się decydować o normach i zasadach własnego postępowania, a więc rozpocznie się proces samowychowania, należy najpierw wynieść stosowną formację poprzez kontakt z zewnętrznymi środowiskami wychowującymi.

Jesteśmy więc odpowiedzialni nie tylko za to, co robimy, ale również za, to jacy jesteśmy. Odpowiedzialność wychowawcy znika wraz z dorastaniem wychowanka. Odpowiedzialność za własny rozwój trwa przez całe życie. Wychowanek nie może więc być biernym przedmiotem procesu wychowania, lecz jego aktywnym współtwórcą⁸.

Dlatego prezentowany tu *Program wychowawczy* definiuje zadania wychowawcze i formacyjne dla ucznia, a dodatkowo – dla całego środowiska wychowującego, tj. rodziców, pedagoga i wychowawcy szkolnego, a w dalszej perspektywie środowiska życia i przebywania dziecka. Aczkolwiek w centralnym punkcie *Programu* znajduje się uczeń - wychowanek i jego wszechstronny rozwój w oparciu o wartości.

Cele, zadania, osiągnięcia, zagrożenia

Dobry program powinien rozpoczynać się od nakreślenia celów. Cele i założenia niniejszego programu są ściśle skorelowane z założeniami programu wychowawczego szkoły opracowanego przez MEN. W antropologii zaproponowanej w *Programie wychowawczym* zakłada się współpracę wszystkich podmiotów (ucznia, wychowawcy, rodziny, środowiska), działających w ramach określonej filozofii. W tym wypadku proponuje się filozofię i antropologię chrześcijańską.

Poprzez treść książki autor przekazuje pomysły na konkretną realizację danej wartości. W pracy z uczniem wyczerpujący komentarz wychowawcy jest bardzo ważny. Samo

⁷ JAN PAWEŁ II, Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do młodzieży zgromadzonej na placu Mickiewicza, Poznań 03.06.1999, w: tenże, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, Kraków 2006, s. 498.

⁸ Por. S. GAŁKOWSKI, *Rozwój i odpowiedzialność. Antropologiczne podstawy koncepcji wychowania moralnego*, Lublin 2003, s. 198.

przedstawienie i zdefiniowanie wartości nie wystarczy. Uczeń musi sam wziąć aktywny udział w odkrywaniu tej wartości. I tu pojawia się zasadnicze założenie *Programu wychowawczego*, jakże zgodne z nauczaniem Jana Pawła II.

Wychowanie do wartości przynosi skutek, jeżeli wartości zostają przyswojone przez ucznia w sposób naturalny, dla niego zrozumiały. Dopiero wtedy możemy mówić o sukcesie wychowawczym. W omawianej tu publikacji znajdują Państwo propozycje proponowanych tematów do dyskusji oraz konkretnych realizacji.

Centralnym punktem *Programu* jest część pt. Zadania – odrębnie sformułowane dla ucznia, rodzica i szkoły, wychowawcy. Zadania poprzez normy⁹ i zasady¹⁰ pozwalają sformułować konkretne działania, których urzeczywistnienie pozwoli na realizację wartości w życiu codziennym. Poziom urzeczywistnienia może zostać zweryfikowany poprzez sformułowane dla każdej wartości osiągnięcia i zagrożenia. Poprzez opis, co w indywidualnym życiu zmienia przyswojenie konkretnej wartości, jakie postawy rozwija, jaką wrażliwość buduje, jaki system norm i zasad konstruuje sam uczeń, ale i rodzic, opiekun mogą zweryfikować poziom przyswojenia wartości. Służą temu szczegółowe opisy pozytywnych i negatywnych zachowań wychowanka uwzględniające wiedzę z zakresu pedagogiki, psychologii, etyki, nauki społecznej.

Książki *Program wychowawczy* nie można jednak traktować jako zespołu zamkniętych w sztywną całość punktów koniecznych do zrealizowania. Jest w nim miejsce na sugestie, pomysły i innowacje. Publikacja, mimo tak wielu szczegółowych propozycji, jest nadal ofertą, punktem wyjścia dla wychowawczych działań nauczyciela i opiekuna.

Dodatkowym atutem *Programu* jest bogata bibliografia zawierająca zbiór dokumentów i przemówień Jana Pawła II dotyczących wartości, spis książek z dziedziny pedagogiki,

⁹ „Teza, w której treści zawarte jest prawo rządzące jakimiś procesami; podstawa, na której coś się opiera, reguła [...] Normy postępowania, uznane przez kogoś za obowiązujące”. *Słownik języka polskiego*, t. 3, red. M. Szymczak, Warszawa 1981, s. 995. Por. „Norma moralna, norma etyczna, ogólna reguła postępowania, obowiązująca w społeczeństwie – we wzajemnych stosunkach między ludźmi. Norma moralna może mieć charakter ogólnoludzki [...] może też być normą obowiązującą tylko w danym społeczeństwie [...] Normy moralne, podobnie jak normy prawne, są przykładem norm aksjologicznych, uzasadnia się je za pomocą odpowiednich ocen”. Hasło *Norma moralna*, w: W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 264-265.

¹⁰ „Ustalona, ogólnie przyjęta zasada; reguła, przepis, wzór; w etyce: zasada postępowania, dyrektywa wyznaczająca obowiązek określonego zachowania się w danej sytuacji przez odwołanie się do odpowiednich ocen i wartości moralnych”. Hasło *Norma*, w: *Słownik języka...*, dz. cyt., t. 2, Warszawa 1979, s. 389-390.

psychologii, filozofii, etyki, religii, społecznej nauki Kościoła. Pozwala to na wszechstronne zapoznanie się z tematem edukacji aksjologicznej.

Książka *Program wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II* autorstwa ks. dr. Zdzisława Struzika jest doskonałą pomocą dydaktyczną dla nauczycieli, którzy na jej podstawie otrzymują gotową propozycję konspektu do lekcji.